

صنمگت نپشته‌های تاریخی در قم « ازدوره افشاریه و قاجاریه »

از این پیش درجائی تذکر داده شد (۱) که بناهای تاریخی زیادی از عهد صفویه و قاجاریه در قم باقی است؛ و کتیبه‌ها و الواح سنگی فراوان از این دو دوره بجای مانده!

کتیبه‌ها و سنگ نبشته‌های دوران صفوی قبلا در مقاله‌ای جمع‌آوری و معرفی گردید. اینک نیز چند سنگ نبشته از دوره بعد - که هر يك بجهتی شایسته ذکر مینماید - شناسانده میشود؛ و معرفی بقیه آنها بفرست دیگری موکول میگردد.

۱۱۵۸ - مسجد جمکران :

در قریه جمکران - حدود يك فرسنگی جنوب شرقی قم - مسجدی بنا م مسجد صاحب الزمان قرار دارد که در قرن چهارم هجری بنا شده، و بمروزرمان مکرر تعمیر و تجدید بنا گردیده است؛ و از جمله در سال ۱۱۵۸ بوسیله آقا علی اکبر ناهی مرمت شده. لوحی سنگی در مسجد وجود دارد، که حاکی از این تعمیر است. در این لوح هفت بیت نوشته شده و متن ابیات بقرار زیر میباشد:

اختر برج صفا آقا علی اکبر که رفت

آفتاب از رشك رخسارش بچرخ چارمین

نیست موسی لیک دارد چون شود گرم عطا

رزمه زر چون ید بیضا نهان در آستین

شد موفق کرد تعمیر قدمگاهی که هست

رشك گلزار جنان و نانی خلد برین

۱- کتیبه‌های دوره صفویه در قم: مجله وحید؛ سال چهارم شماره ۱۱.

شد قدمگاه شه دین حضرت صاحب زمان
 از طفیل همش رشک نگارستان چین
 هم نسیم گلشنش برقع گشای روی گل
 هم زلال جدولش سرچشمه ماء معین
 چون معین شد درایوانش اساس این بنا
 فخرها برآسمان از این شرف دارد زمین
 بود کامل از پی تاریخ پیر عقل گفت
 قائم آل محمد را قدمگاهست این (۱)

۱۱۵۸

۱۲۰۴- آب انبار ساروتقی :

آب انبار ساروتقی که در مقاله «کتیبه های دوره صفوی در قم» معرفی گردید (۲) و در سال ۱۰۵۵ بوسیله میرزا تقیخان اعتمادالدوله وزیر شاه عباس دوم بنا شده ، در سال ۱۲۰۴ توسط تقی خان نامی بروجردی تعمیر یافته است.

در بالای کتیبه اصلی سردر آب انبار ، سنگ نبشته‌ای نصب شده که حکایت از تعمیر مزبور میکند و حاوی ۷ بیت بقرار زیر میباشد :

مظهر لطف حق تقی خان
 در بروجرد و در زمانه وحید
 مثل او روزگار کم دیده
 زاده زاباء و امهات رشید
 بانی کارهای خیر و ثواب
 آب انبار این مکان شریف
 بود ویران بسالهای مدید
 کرد تعمیرش از برای ثواب
 باد کردگار هجید
 خواست تاریخ سال تعمیرش

۱- تاریخ قم از ناصرالشریعه : صفحه ۱۴۸ - چاپ دوم.

۲- مجله وحید. سال چهارم. صفحه ۱۰۱۹ .

جرعه‌ای آب خورد و آنکه گفت

سب و لعنت بشمر باد و یزید

سنه ۱۲۰۴

۱۲۱۳ - سردر مدرسه فیضیه :

در کمر بند ایوان جنوبی مدرسه دارالشفاء که در شمالی مدرسه فیضیه در آن قرار دارد، کتیبه‌ای بخط نستعلیق دیده میشود.

بالای این کتیبه - در سر در مدرسه فیضیه - سنگ مرمر که بود رنگی نصب شده که ماده تاریخ بنای آن مدرسه میباشد.

و اینست متن آن :

در روضه معصومه شهنشاه دل آگاه

بنهاد بنا مدرسه‌ای دلکش و دلخواه

تاریخ بنایش چو زارباب سخن خواست

بنوشت صیبا مدرسه فتحعلی شاه

۱۲۱۳

۱۲۳۲ - سردر امام زاده خاك فرج :

امام زاده خاك فرج ، حارث بن زید بن علی بن الحسین - ع - (طابق

نوشته‌کاشی نفیس قدیمی روی قبر که اینک دیموزه ایران باستان حفظ میشود)

دارای قبه و بقعه‌ای است که منوچهر خان معتمدالدوله بنا نموده و در ۱۲۳۲

پایان برده است .

در بالای سردر جنوبی بقعه سنگ مرمری قرار دارد که بخط نستعلیق

ابیاتی بر آن نوشته‌اند .

و اینست متن ابیات :

در زمان ملك غازي داراي جواد

که شد آباد جهان زوکه بجانش آباد

ملك ملك گشا فتحعلی شه که بملك

هرملك بست بایمائی و هرملك گشاد

هم از او غیرت چین آمده اتلال و دمن

هم از او خجلت مصر آمده امصار و بلاد

هر سرائی که زفیض گذرش آید خوش
 هر خرابی که ز نقش قدمش گردد شاد
 اندر آنوقت که در سده او هر چه کریم
 اندر آن دور که در درگاه او هر که جواد
 فخر امثال منوچهر همیون گوهر
 زین اشباه خردمند کزان قدر بزد
 برده تارک بفلک چون بخرد روشن و پاک
 گشته منظور ملک چون بگهر بخرد و راد
 هم رهین امر خداوند مهین راز صلاح
 هم امین گنج شهنشاه زمین را ز سداد
 گوهر روشن او صورتی از علم و ادب
 بیکر فرخ او جوهری از دانش و داد
 چون شد این بقعه فرخنده در این خاک فرج
 از تصاریف زمان قبه قرین با نیاد
 نه بیامش که حرم پایه بجز شیون بوم
 نه بیامش که ارم رتبه بجز مویه خاد
 پی انگیزش آن مهر سخا صره گشود
 بهر آبادیش آن بدر کرم بدره گشاد
 اوستادان سمنار گهر زایمیش
 برده بنیاد همایونش بر از سبع شداد
 بقعه‌نی خوابگه تاجوری پاک گهر
 بقعه نی بارگه پادشهی نیک نهاد
 بقعه‌نی از در رفعت فلک ذات بروج
 بقعه نی از ره رتبت ارم ذات عماد
 الغرض کرد چو آهنگ با بادی آن
 که پیاداش شود هشت بهشتش هشتاد
 منشی طبع صبا از پی تاریخش گفت
 شده این بقعه دلکش ز منوچهر آباد (۱)

۱۳۳۲

۱۲۶۲ - آب انبار سردار :

در مقابل سردرجنوبی صحن مطهر حضرت معصومه (ع) آب انباری واقع است؛ که مشهور بآب انبار سردار می‌باشد. در بالای آب انبار قطعه سنگی قرار دارد.
متن این سنگ نبشته چنین است :

« یا ابا عبدالله الحسین علیه السلام »

وقف مؤبد و سبیل مخلد نمود جناب جلالتمآب اجل اکرم افخم اعظم خان باباخان سردار این برکه را برکافهٔ مسلمین و مؤمنین تا آنکه از آب آن مستفیض و بهره‌مند گردند امید آنکه از الطاف و عنایات خداوند منان و سید ابرار صلوات و سلامه علیه وعلیهم (؟) اجمعین حظی و بهره و نصیبی از ثواب این وقفیت این برکه (کذا) عاید و واصل ایشان گردد و خداوند رحمت کند کسیرا که هر ساله از آب سرد پر نماید و توجه کند بتاریخ شهر شعبان المعظم فی سنه ۱ (۱)

سردار حسن خان فلک جاه که چرخ

بر درگه او توشهٔ امید آورد

تاریخ بنای برکه را گفت خرد

سردار بقم حیات جاوید آورد «

۱۲۷۲ - مدرسهٔ حاج ملا محمد صادق:

در سال ۱۲۷۲ میرزا آقاخان نوری که در آن هنگام صدر اعظم ناصرالدینشاه بود، مدرسه و مسجدی برای حاج ملا محمد صادق مجتهد قمی (۲) بنا نمود. این مدرسه در محلهٔ «گذر قاضی» قرار دارد. در بالای سردر

۱- رقم آحاد و عشرات و مئات این عدد محو شده و فقط يك عدد «۱»

دیده میشود. مصراع آخر رباعی بحروف ابجد ۱۲۶۲ میگردد.

۲ - متوفی ۱۲۹۸؛ اعتماد السلطنه در المآثر و الآثار چنین می نویسد:

« حاج ملا محمد صادق قمی مجتهدی فحل بود و از مشایخ بزرگ شیعه بشمار می‌آمد. در اخبار و آثار تتبعی کامل و استقرائی شامل داشت. از متفردات او آنکه چیدن موی ریش را از بیخ بحدی که شبیه تراشیدن هم باشد، منع نمی‌فرمود. عطرالله تربته.»

مدرسه لوحی سنگی قرار داشت که در تعمیرات اخیر آنرا بداخل راهرو منتقل ساخته و بر دیوار آن نصب نموده‌اند. (۱)

متن نوشته روی این سنگ بشرح زیر است :

« در زمان دولت روزافزون ملاذالسلطین و ملجأ الخواقین السلطان بن السلطان بن السلطان بن الخاقان بن الخاقان بن الخاقان بن شاه الخاقان المؤید المنصور قانع الاشرار و الشرور ابوالمظفر ناصرالدین شاه قاجار خلدالله ملکه و سلطانه بواسطه دوام دولت ابدآیت اعلیحضرت قدر قدرت شاهنشاه عالمیان پناه این خجسته مسجد دلکش را جناب جلالتمآب ..... انتصاب غوث الاسلام و المسلمین کشف دنیا و الدین معنی دانش و آگاهی امین اعلیحضرت ظل اللهی شایسته سند صدارت فخرامم کان کرم محرم اسرار شاهنشاه عالمیان پناه قواماً للمجدد و الدولة و الاقبال نظاماً للشوكة و الابهة و الاجلال اشرف ارفع امجد اکرم میرزا آقاخان نوری اعتمادالدولة العلیة العالیة صدر اعظم افخم لازالت رایات اجلاله مرفوعه بنا فرمودند و بر کافه مسلمین وقف عام نمودند که جمیع شیعه اثنی عشریه در او بعبادت و در حجرات آن بتحصیل علوم مشغول باشند حرر فی شهر جمادی الثانیه کتبه العبد المذنب محمد الکلپایگانی ۱۲۷۲ »

۱۲۸۷ - وقف نامه قنات ناصری :

متن این سنگ نبشته « مقاله » وقف نامه دوقنات در قم» (۲) نقل شد. و دو اشتباه چاپی در آن رخ داده بود که بدینوسیله تصحیح میگردد :

نخست تاریخ آن که ۱۲۸۷ است و دیگر در سطر ۶ صفحه ۵۷۶ محله میدان طبع گردیده، که خطا و صحیح آن « محله سیدان » میباشد .

۱ - وحید ؛ سال پنجم ؛ شماره ۶ .

۲ - در ایوان مدرسه نیز کتیبه‌ای کمر بندی و لوحی کاشی متضمن ابیاتی از اخگر قمی در تاریخ بنای مدرسه موجود است.